

FAKTA SKOG

Jonas Welander

SAMMANFATTAR AKTUELL FORSKNING
VID SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET

Nr 3
1996

Vildsvinet

– den levande jordfräsen

- Vildsvinets bök är en naturlig form av markstörning.
- Antalet frigående tamsvin på 1600-talet var upp till 40 gånger högre per hektar än idag.
- Vildsvinets återkomst kan knappast ses som ett hot mot någon art i Sverige. Tvärtom, den kan vara räddning för vissa.
- Vildsvinen är troligen här för att stanna.

Illustration: Rune Axelsson

”**H**ungriga vildsvin far fram som skenande jordfräsar i sädesfält, potatisåkrar och betesvallar...” (DN 930618). Detta är den vanligaste beskrivningen av ett av våra senaste tillskott till den svenska faunan – vildsvinet. På mark som inte utnyttjas av bonden kan emellertid vildsvinens bök bidra positivt till naturvården. Konkurrenskraftiga kärlväxter tvingas då ge utrymme åt mer konkurrenssvaga, och följderna blir att mångfalden snarare ökar än minskar.

Svin i trädgården

Att vildsvin, eller *Sus scrofa* som vildsvinet heter på latin, inte uppskattas av alla förvånar inte. Tänk dig att du sitter i den något avskilt placerade hammocken vid sommarstugan. Det är en sen kväll i slutet av sommaren. Doften från den nyklippta gräsmattan ligger tung i luften. Detta är vad livet är värt att leva för! Nästa dag står solen redan högt på himlen när handen griper tag i rullgardinen. Du gör det sedvanliga rycket i snöret och gardinen rullas upp med fart för att stanna i en mindre smäll. Smällen som är tänkt att väcka de övriga i huset upplevs säkert som lika fasansfull av de sömndruckna som den syn som nu etsar sig fast på din näthinna. Den nyklippta gräsmattan har över natten förvandlats till någonting som liknar en jordfräst kolonilott. ”Eländet”, en grupp vildsvin som sökt efter föda i gräsmattan, eller mer vanligt, på bondens sädesfält, potatisåker eller betesvall, kan med rätta skapa vrede.

Här för att stanna

Ingen vet idag exakt hur många vildsvin som lever fritt, men en ungefärlig uppskattning som förekommit i olika tidskrifter inklusive dagspress, hamnar på 4 000–8 000. Flertalet län i södra och mellersta Sverige hyser idag vildsvin och det är mycket tveksamt om man, även om viljan finns, skulle kunna utrota det igen. Vildsvinet har en i det närmaste garanterad framtid i och med att det trivs i de vanligt förekommande tätta och ogenomträngliga gran- och tallplanteringarna. Vildsvinet trivs också i de vidsträckt vassbältena kring sjöar och vattendrag och i andra igenväxande

Vildsvinets bökande kan ställa till med stor förödelse. Här en gräsmatta som under en natt fungerat som skafferi för ett antal vildsvin.

och slydominerade områden. Att vildsvinen åter finns i Sverige efter att ha varit utrotade i mer än 200 år beror på att djur rymt från olika hägn. Därtill kan man ganska säkert förmoda att ett flertal illegala utsläpp ägt rum.

Vildsvinsskador

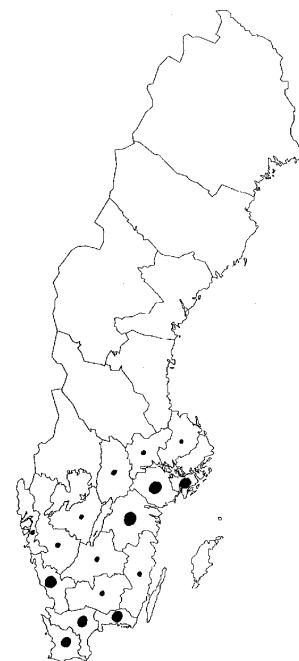
Då vildsvinet är ett relativt nytt tillskott till den svenska faunan, florerar fortfarande många fördomar kring effekterna av dess närvaro. Att vildsvinen skulle komma att innebära en framtida katastrof för bönderna eller ett hot mot andra arter, är det svårt att finna belägg för. Vildsvinen har inte visat sig åstadkomma större skador för bönderna än våra övriga klövdjur, främst älg och rådjur. Skador på jordbruksmark i Tullgarns naturvårdsområde orsakade av vildsvin, var 1981–1984 genomgående mindre omfattande än de skador som orsakats av älgar.

Vi har ingen anledning att tro att orkidéer och andra rara kärlväxter skulle vara hotade av vildsvinen. De arter som överlevde tamsvinens påverkan innan lagen om hägnadsplikt infördes 1857, står förmodligen ut med vildsvin också. När nu vildsvinen återerövat delar av sitt forna utbredningsområde, innebär det emellertid att vi måste vänja oss vid åsynen av mer eller mindre sönderbökad vegetation. Beroende på nederbörds-mängd och förekomst av ollon, kan örtrika alsumpskogar, albardar, has-

sel- och ekbackar bli i det närmaste totalt jordfrästa, medan magrare marker lämnas i stort sett intakta.

Naturliga störningar

Svensk natur har i själva verket aldrig utsatts för så få naturliga störningar som under de senaste 100 åren. Vi bekämpar skogsbränder, vi reglerar vattendrag och hade vi bara haft den minsta praktiska möjlighet hade vi säkert också försökt förhindra alltför

Vildsvinens utbredning i olika län. Stor prick=riktig förekomst (> 100 djur). Liten prick=mindre förekomst.

kraftiga vindar. Omkullblåsta eller avbrutna träd lämnas inte kvar i skogen utan avlägsnas snarast möjligt – allt för att värdet av virket ska tas tillvara och för att stockarna inte skall bli "barnkammare" för diverse insekter. Kort sagt, det som kan anses vålla ekonomisk skada motverkas på bekostnad av de arter som är beroende av naturens egna störningar.

Betydligt fler vildsvin förr

Skador på skog och mark orsakade av husdjur upphörde alltså strax efter det att lagen mot frigående djur stiftades 1857. Storbönderna ville att djurägarna skulle stå för hägnadsplikten – betesmarkerna skulle alltså hägnas in och inte åkrar och ängar. Betande boskap och bökande svin har sålunda inte fått röra sig fritt i skog och mark i mer än cirka ett århundrade. Att tamsvinen inte längre fick röra sig fritt måste ha inneburit en kraftig förändring av landskapsbilden.

Man kan med hjälp av gamla kartor bilda sig en uppfattning om hur många tamsvin det kan ha funnits per hektar innan lagen om hägnadsplikt infördes. Detta tack vare uppgifter om skatten, den så kallade ollongälden, som bönderna tvingades betala för att få låta djuren beta vissa områden. Med hjälp av uppgifter om antalet tamsvin på Hyby och Torups skogar i Skåne, och gamla kartor där skatten är nedtecknad, kan man grovt uppskatta individtäteten kring år 1650 till minst fyra tamsvin per hektar. Eftersom bönderna förmodligen ville undvika skatt kan man dessutom misstänka att antalet svin underskattades. De vildsvinstätaste områdena i Sverige idag hyser bara ca 0,1 djur per hektar.

(O)naturligt

Låt tankarna svindla en stund. De vildsvinsstammar vi idag har i Sverige anses av en del arrendatorer och politiker utgöra ett så pass stort hot mot först och främst jordbrukare, att många vill sätta in kraftfulla insatser för att begränsa artens spridning och reducera antalet djur.

Tänk dig då att antalet vildsvin skulle motsvara antalet frigående tamsvin på 1650-talet. Detta skulle innebära

Myndigheternas syn på vildsvin

Riksdagen har beslutat att vildsvinet numera tillhör den svenska faunan. Detta beslut grundar sig troligen snarare på att man insett det omöjliga i att åter utrota djuret än att man fattat tycke för det. Bland annat det faktum att den allmänna jakttiden är mycket generös tyder på detta.

Vildsvin är tillåtna för jakt årets alla dagar med undantag för suggor åtföljda av smågrisar, som är fridlysta. Vildsvinets lovlighet är således att jämföra med sorkar och råttor eller med djur som inte tillhör den svenska faunan, såsom sumpbäver, mårdhund och tvättbjörn. Dessutom tillhör vildsvin kategorin skadedjur, vilket innebär att djuret får jagas under hela året om det kommer in på en gård eller i en trädgård och riskerar att orsaka skada eller annan olägenhet.

Enligt 23 § jaktlagen gäller denna rätt till skydds jakt även om den som bor på gården eller innehar trädgården saknar jakträtt där. Med tanke på vildsvinets storlek kan här tilläggas att för övrigt vilt av rådjurs storlek och uppåt, är jakten begränsad till dygnets ljusa del. Vildsvin får dock jagas 24 timmar om dygnet. Kort sagt, hade det inte varit för att Riksdagen beslutat att arten tillhör den svenska faunan, skulle det vara lätt att tro att man åter vill bli kvitt vildsvinen.

att individtäteten var fyrtio gånger högre än idag. Med alla dessa djur, som med all sannolikhet skulle lida brist på föda, torde all tillgänglig och därtill ur födosökssynpunkt lämplig mark bökas. Hur såg södra och mellersta Sverige egentligen ut på 1600-talet? Det du ser är förmodligen vad flertalet av våra arter är anpassade till.

Skillnader i artantal

Sedan 1992 bedriver jag studier över vilka vegetationstyper vildsvinen ut-

nyttjar för att söka föda, när detta sker och vilken effekt bökandet har på antalet kärlväxter och deras artsammansättning inom Tullgarns naturvårdsområde strax norr om Trosa i Södermanland. De vegetationstyper jag studerar är vass, strandäng, alvbård, alkärr, barrskog och hållmark. Resultatet av projektet, som finansieras av Världsnaturfonden, pekar hitills dels på att bökandet är säsongberoende, dels på att bökandet påverkar artsammansättningen i gan-

Många arter i jord- och skogsbrukslandskapet riskerar att trängas undan av modern markanvändning. Vildsvinets bök i ek- och hasselbacken innebär en naturlig form av störning som underlättar flera arters existens.

ska stor utsträckning. Med säsongsberoende menas att flertalet vegetationstyper huvudsakligen bökas under april–maj, medan andra utnyttjas främst under juni–september och ytterligare andra bara under oktober–november. Endast ett fåtal områden bökas oregelbundet och under hela vegetationsperioden.

Mer överraskande är däremot, att antalet kärlväxter inom fyra av sex studerade vegetationstyper ökat som en direkt följd av vildsvinens bökande; detta trots att marken till allra största del var vegetationsfri efter allt bökande. Stora och/eller konkurrenskraftiga arter, såsom strutbräken och blåbär, har fått ge utrymme åt mer konkurrenssvaga, som t.ex. dvärghäxört och knärot.

Största skillnaden i antalet arter uppvisade den örtrika sumpalskogen, där 115 olika kärlväxter återfanns på 49 bökade ytor. Detta skall jämföras med att 66 olika kärlväxter fanns på de 36 ytor som vildsvinen lämnat orörda (tabell 1). (Skillnaden i arter är statistiskt säkerställd på 0,5-procentnivån.) Totalt hittades 122 olika arter, varav 56 endast fanns på bökade ytor. Endast sju arter kunde inte återfinnas på några bökade ytor. Samtliga sju anses vara vanligt förekommande i Stockholms och Södermanlands län.

Granskog påverkas inte

De två vegetationstyper som inte visar någon skillnad i antal arter eller

Tabell 1. Genomsnittligt antal kärlväxter funna i örtrik sumpalskog där vissa ytor bökats och andra förblivit orörda (ytstorlek = 100 m²)

Genomsnittligt antal kärlväxter:

Bökade ytor Orörda ytor

19,4 ± 6,4 10,4 ± 4,6

Tabell 2. Antalet rödlistade arter som tillhör jordbrukslandskapet (efter Aronsson, m.fl.)

Rödlistade arter:

Växtgrupp	Rödlistade totalt	Rödlistade i jordbrukslandskapet
Kärlväxter	445	305
Lavar	238	84
Mossor	241	54
Storsvampar	528	174

artsammansättning är albard och ung nygallrad barrskog. Albården visade sig vara så kraftigt störd av vildsvinen att flertalet arter inte haft möjlighet att etablera sig där. Den unga och nygallrade barrskogen å andra sidan, var från början den artfattigaste. Den hade också blivit så störd av skogsmaskiner, att den ytterligare störning vildsvinen gav inte förändrade resultatet.

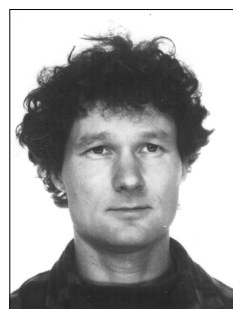
Hotade kärlväxter

Av de 445 kärlväxter som idag är rödlistade (= nedtecknade på den lista över arter som i olika grad be-

döms vara hotade i Sverige), tillhör 305 jordbrukslandskapet. Till jordbrukslandskapets rödlistade lavar, mossor och svampar hör 84, 54 respektive 174 arter av totalt 238 rödlistade lavar, 241 rödlistade mossor och 528 rödlistade storsvampar (tabell 2). Bland de kärlväxter som tillkommer eller ökar kraftigt i antal då vildsvinet bökas återfinns även arter som inte anses höra hemma i jordbrukslandskapet. Hit hör t.ex. springkorn, dvärghäxört, skogsknipprot och knärot. Samtliga dessa arter betecknas vara rara eller förekomma mindre allmänt i Stockholms och Södermanlands län.

Litteratur

Aronsson, M., Hallingbäck, T. & Mattsson, J.-E. (red) 1995. *Rödlistade växter i Sverige 1995*. ArtDatabanken, Uppsala.

Författaren *Jonas Welander* är doktorand vid institutionen för viltekologi, SLU, Box 7002, 750 07 Uppsala. Telefon: 018-67 22 65 Elektronisk post: jonas.welander@vilt.slu.se